

مسجد جامع نجفیه

ناز بلاغی

بافت سنتی یزد در سال ۱۳۶۹ در فهرست «میراث جهانی یونسکو» قرار گرفت. البته مجموعه خشتی شهر یزد تنها مکان دیدنی این استان نیست و در همه شهرهای این استان مکان‌های دیدنی و تاریخی وجود دارند. از جمله شهر «ابركوه» است که شهر کهن‌سال‌ترین سرو جهان، سرو ۴۵۰۰ ساله است و مارکوپلو آن را آبخاری سبز توصیف کرده است. از هر طرف شهر را که نگاه کنید، فقط زیبایی می‌بینید؛ از گنبد عالی و بادگیر خانه آقازاده و یخچال عظیم خشتی و مسجد بیرون و قدمگاه امام رضاع) تا باغ‌های میوه و کویر ابرکوه.

از تمام این دیدنی‌ها که بگذریم، مسجد جامع شهر چیز دیگری است. مسجد جامع در میدان اصلی شهر قرار دارد و در سال ۱۳۱۲ به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

درباره قدمت مسجد جامع نظرات متفاوتی داده شده‌اند. بر اساس تحقیقات و آثار باقی‌مانده، مسجد باید در دوران سلجوقی پایه‌گذاری شده باشد و سپس در دوره ایلخانان، به‌ویژه در زمان سلطان ابوسعید، بازسازی شده است. محققان محلی ابرکوه نظر دیگری دارند و ساخت اولیه مسجد را متعلق به قرن‌های اول و دوم هجری قمری و مقارن با پذیرفتن اسلام توسط اهالی شهر می‌دانند. آندره گدار، معمار و باستان‌شناس فرانسوی، مسجد جامع ابرکوه را از نظر سبک ساختمانی و معیارهای زیبایی‌شناسی، جزو مسجدهای چهار ایوانی دانسته است که حیاطی مستطیل شکل در وسط آن قرار دارد و دارای دهلیزها، شبستان‌ها و متعلقات دیگر است. وی معتقد است که همه قسمت‌های این بنا از آثار دوره مغول است، اما آثار قدیمی‌تری را هم می‌توان در مسجد دید. مخصوصاً شبستان ستون‌داری که در میان ایوان‌های جنوبی و شرقی و ملحقات جدیدتر واقع شده و در پایان سلطنت سلطان ابوسعید

ایلخانی، مرمت‌های مفصلی در آن انجام گرفته است. محراب بسیار عالی و گچ‌بری شده موجود در ایوان شرقی آن در سال ۷۳۸ هجری قمری ساخته شده است.

مصالح اصلی مسجد از خشت خام است. مدخل ورودی آن رو به سمت شمال باز می‌شود که از یک هشتی وسیع به حیاط راه دارد. وسط صحن مسجد زیرزمینی بزرگ وجود دارد که تالار بالایی آن مخصوص انجام فریضة نماز در تابستان است. در اطراف این تالار رواق‌هایی در دو طبقه دیده می‌شوند. طاق این بخش از مسجد به شکل طاق و تویزه است و یک مناره در سمت جنوبی آن قرار دارد. شبستان اصلی در ضلع جنوب شرقی قرار دارد. بر اساس نوشته بالای محراب آن مشخص می‌شود که فردی به نام حسن بن حاجی محمد بن محمد، مشهور به «فراش» و ملقب به «حاجی امین ابرقوهی» بانی ساختمان این قسمت بوده و آن را متصل به مسجد قدیم ساخته است.

در سمت غربی شبستان دیگری دیده می‌شود که شامل یک ایوان در جلو و یک شبستان بزرگ در پشت آن است. در ایوان شرقی این شبستان محراب گچ‌بری بسیار زیبایی وجود دارد.

کتیبه قرآنی به خط نسخ و کوفی
تزیین شده و قسمت پیشانی آن دارای
طرح مقرنس کاری است.

محراب اصلی مسجد دارای دو ستون
تزیینی از جنس مرمر است.

محراب دیگر شبستان که کجی قبله
را اصلاح کرده، کاشی کاری است و در
غرفه‌های مجاور ایوان اصلی، محراب
دیگری وجود دارد که داخل آن سنگ
خوش نقش و طرح سه‌تکه‌ای از نوع
سنگ‌های آهکی نصب کرده‌اند و در
اطراف آن نام‌های پیامبر (ص) و دوازده
امام (ع) به خط نسخ و کوفی حجاری شده
است.

محراب اصلی با جهت قطب مغناطیسی
شمال ۴۷ درجه اختلاف دارد و برای
اصلاح این محراب، محراب دوم ساخته
شده است.

در این مسجد تعدادی لوح سنگی نیز وجود داشته است که
در سال ۱۳۱۶ به همراه محراب اصلی مسجد توسط آندره گدار به
موزه تهران منتقل شده است. در محوطه مسجد، سنگ قبرهایی به
تاریخ‌های ۸۱۹ و ۱۰۰۷ هجری قمری کشف شده‌اند.

با وجود آنکه متخصصان مسجد جامع ابرکوه را برابر با مسجد
جامع یزد دانسته‌اند، اما به علت بی‌توجهی نسبت به مرمت
و بازسازی آن، بخش‌هایی از دیوارها و سقف مسجد دچار ترک
خوردگی شده‌اند و در حال تخریب هستند.

منزلگاه امام رضا (ع)

مسجد جامع تنها مکان مهم مذهبی در ابرکوه نیست. کمی دورتر،
نزدیک مرکز شهر ابرکوه و در مسیر جاده یزد به شیراز، مسجدی
به نام «مسجد بیرون» قرار دارد که از مسجدهای بسیار قدیمی
ایران به‌شمار می‌آید. این مسجد از جمله مسجدهای دو ایوانی با
یک حیاط مرکزی است. ایوان غربی آن متصل به گنبدخانه است.
گنبدخانه نمایی نیم‌دایره دارد که از داخل مربع می‌شود. بر پیشانی
سر در ورودی، کتیبه کاشی معرقی در سه رشته خط به عرض
تقریبی ۶۵ سانتی‌متر به رنگ‌های سفید و آبی نصب شده است
که از آن اطلاعات تاریخی به دست می‌آید و خط نسخ آن از انواع
خط‌های کتیبه‌های مورد توجه دوران تیموری در قرن ۹ هجری
قمری برابر با قرن ۱۵ میلادی است.

باید تأکید کرد که اهمیت این مسجد تنها به معماری و قدمت
آن نیست، بلکه این مکان در باور مردم، روزگاری محل استقرار امام
رضا (ع) در سفر به خراسان بوده است. بر این اساس امام رضا (ع)
در مسیر حرکت خود از مدینه به مرو (مشهد مقدس)، در سال ۱۹۵
هجری شمسی برابر با هشتم ربیع‌الثانی سال ۲۰۱ چند روز و حتی
یک هفته، مسجد بیرون، منزلگاه آن امام بوده و به قدوم مبارک آن
حضرت متبرک شده است.

در میان صحن سردابه‌ای به ابعاد ۱۰ در ۱۰ متر هست که
در دل سنگ‌های رسوبی حفر شده است. ساخت این گونه سردابه
از ویژگی‌های معماری عهد ایلخانان بوده و یک فضای زیرزمینی
برای نمازگزاران محسوب می‌شده است. لذا نمای حجره‌های سنگی
را با آجر پوشانده و روی صحن مرکزی آن سقفی هلالی شکل از آجر
برپا داشته‌اند. تنها در یک حجره با چیدن آجر سکویی ساخته‌اند
و نحوه کاربندی طاق، قوس حجرات، لچکی‌ها و دیگر ویژگی‌های
معماری شباهت بسیار به برج مقبره‌ای ری دارد.

در این مسجد پنج محراب وجود دارد که نفیس‌ترین آن‌ها محراب
ایوان شرقی است که سال ساخت آن ۷۳۸ هجری قمری و عرض
آن ۲۴/۴ متر است. سنگ اصلی محراب با شماره ۳۶۶۱ به موزه
ایران باستان انتقال داده شده است. این سنگ، سنگی مرمری با
تراش بسیار عالی و نقش‌های گل و بوته در وسط که با حاشیه‌ای از